

Marian Żurowski

"Atti del Congresso Internazionale di Diritto canonico, La chiesa dopo il Concilio, Roma 14-19 gennaio 1970", I-II, Milano 1972 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 17/3-4, 297-302

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zachętę, aby po rozszerzeniu przez lekturę książki znajomości i zrozumienia życia doskonałości w Kościele Wschodnim podjąć badania nad tą dziedziną prawa kanonicznego.

Bp Walenty Wójcik

Atti del Congresso Internazionale di Diritto canonico. „La Chiesa dopo il Concilio” Roma 14—19 gennaio 1970 I. Relazioni, s. XII, 536; II, 1. Comunicazioni, s. X, 782; II, 2. Comunicazioni, s. X, 784—1575, Milano, 1972, wyd. A. Giuffrè (cena 23.000 lirów włoskich: tom. 1—3).

To imponujące dzieło trzytomowe zawiera akta Międzynarodowego Kongresu Prawa Kanonicznego, zorganizowanego staraniem Katedr Prawa Kanonicznego i Kościelnego na Wydziale Jurisprudencji największego uniwersytetu państwowego Włoch: Università di Roma, w dniach od 14 do 19 stycznia 1970 r.

Zarówno sam temat: „Kościoł po Soborze”, jak i ogólne przynajmniej spojrzenie na zestaw wielu referatów (21) oraz komunikatów (74) wygłoszonych przez autorów, wśród których znajdujemy nazwiska o światowej sławie, budzi słuszne zainteresowanie. Załączono tu również przemówienia oficjalne wygłoszone zarówno z okazji otwarcia jak i zakończenia tego Kongresu, łącznie z przemówieniami podczas audiencji przewodniczącego nowopowstałego na tym Kongresie stowarzyszenia (Stowarzzenie Międzynarodowe dla Studium Prawa Kanonicznego) i odpowiedzi papieża.

Spojrzenie ogólne na wspomniane co tylko dzieło potwierdza fakt, że inicjatywa podjęta przez dwie wyżej wymienione Katedry spotkała się z żywą reakcją ze strony wielu wybitnych profesorów i znawców tej dziedziny wiedzy, a także pozwoliła na otwarte przedstawienie i skonfrontowanie nie tylko rozmaitych tez i punktów widzenia na doniosłe współczesne problemy, ale też umożliwiła zestawienie różnych metod badawczych. Wspomina o tym prof. Pietro Gismondi we wstępnym przedstawieniu tej publikacji.

Wprowadzenie do całości stanowią trzy zasadnicze referaty, z których pierwszy dotyczy problemu tradycji i odnowienia w Kościele posoborowym, następny prawa Bożego i prawa ludzkiego w życiu Kościoła, a tytuł trzeciego brzmi: Prawo kanoniczne i zasady soborowe. Następują z kolei inne opracowania o bardziej specyficznym zdeterminowaniu tematu. Odnoszą się one do zagadnień wewnętrznego życia Kościoła np.: problem władzy, biskupi a kolegiałość, autonomie lokalne, kapłani i zakonnicy, laicy, małżeństwo i społeczność małżeńska, wreszcie zagadnienia prawa karnego, stosunki do innych religii w relacji ekumenicznej przy

uwzględnieniu problemu wolności religijnej, stosunek do państw i Kościoła do państwa itp. (Por. Gismondi — wstęp). Komunikaty zawarte w drugiej części, w jej pierwszym i drugim tomie, chociaż stanowią wielki wachlarz tematyczny, jednakże mają wspólny mianownik, jeśli chodzi o zagadnienia związane z problematyką Kościoła posoborowego czy to biorąc pod uwagę punkty wyjścia, jak Sobór Watykański II, czy też perspektywy, jakie otwiera prawodawstwo posoborowe na przyszłość.

Oczywistą jest rzeczą, że nie sposób omówić tu wszystkich referatów i komunikatów. Dla zaprezentowania tak bogatego dzieła wystarczy zasygnalizować i omówić niektóre, ważniejsze referaty i dać przegląd komunikatów. W pierwszym tomie warto zatrzymać się nad referatem Orio G i a c c h i prof. prawa kanonicznego na Uniwersytecie Katolickim w Mediolanie. Omawia on zagadnienie stosunku tradycji do odnowy w Kościele posoborowym.

Z jednej strony z pewnym lękiem obserwuje się przechodzenie w Kościele do historii pewnych form i instytucji, a z drugiej można stwierdzić z radością odnowienie wielu rzeczy i przyjmowanie form dostosowanych do współczesnych potrzeb. Słusznie autor wykazuje, że Kościół nabrał w ciągu wieków doświadczenia i uświadamia sobie lepiej swoją odrębność w stosunku do społeczności państwowej, świeckiej. Konsekwentnie za tym idzie inny charakter władzy oraz inny charakter jej wykonywania.

Prawo konieczne jest również między innymi dla obrony uprawnień osoby w Kościele, odnowienia odziedziczonych systemu przez dostosowanie go do współczesnych warunków i mentalności. Za tym idzie bardziej precyzyjne rozgraniczenie kompetencji społeczności świeckiej i kościelnej.

Słusznie podkreśla autor, że nie można opierać się na niesprecyzowanej koncepcji wyłącznie ewangelicznej, duchowej, czy superduchowej, a zapomnieć o rzeczywistości historycznej i współczesnej, w której się realizuje doskonałość człowieka. Rozróżnienie między urzędem a charyzmatem sprzyja również pewnej decentralizacji. Ta ostatnia znajduje swój wyraz między innymi w odnowionej formie konferencji biskupiej.

Typowym przykładem wzajemnego stosunku tradycji i odnowienia jest prawo kanoniczne małżeńskie, które zachowując elementy istotne odnawia się w rzeczach drugorzędnych.

Kolejnym z referatów wstępnych jest: Prawo Boże i prawo ludzkie w życiu Kościoła — Pio F e d e l e prof. prawa kościelnego w Peruggi. Po zestawieniu licznych przykładów z Kodeksu Prawa Kanonicznego, który porusza jedno i drugie prawo, stara się wyjaśnić zasadnicze linie tej doktryny. Autor rozważa zarówno prawo Boże naturalne jak i pozytywne oraz zestawia bezpośrednie wnioski płynące z jednego i drugiego. Na tym tle snuje dalej swoje rozważania. Kościół jako społeczność du-

chowa a równocześnie prawna musi rozwiązywać bardzo trudne problemy i dostosować normy do współczesnego życia.

Pio Fedele stara się wyjaśnić, z jakimi trudnościami sam musiał się borykać, ażeby zachować właściwy charakter zrozumienia prawa kanonicznego. Sygnalizuje orientację pozytywistyczną szkoły kanonistycznej włoskiej świeckiej w opozycji do doktryny kanonistycznej tradycyjnej. W prawie kanonicznym istnieje połączenie, przenikanie się i dopełnianie między prawem Bożym naturalnym i objawionym oraz prawem ludzkim. Pomimo to doktryna prawa kanonicznego zawsze starała się zachowywać charakter prawny.

Po przeanalizowaniu rozmaitych sformułowań o celu prawa kanonicznego u klasycznych autorów i we współczesnych wypowiedziach papieży, P. Fedele twierdzi, że prawo kanoniczne nie jest zdolne wyczerpać wszelkich środków, jakie Kościół używa do uświęcenia i do zbawienia wiernych. Samo stanowi jeden z nich i nie najważniejszy. Studium to niewątpliwie jest interesujące i zawiera materiał do dalszych przemyśleń i rozważań na ten temat.

Trzecim referatem wprowadzającym jest rozważanie pt.: „Prawo kanoniczne w zasadach soborowych” Piotra Gismondi, prof. Prawa Kanonicznego na Uniwersytecie Rzymskim. Po krótkim wprowadzeniu omawiającym wartość dekretów soborowych autor rozważa strukturę sakramentalną Kościoła, która równocześnie jest ludzką i widzialną, dlatego też wymaga uporządkowania prawnego. Tutaj zaznacza również rozmaite sformułowania kilku autorów w tej materii. Jako zasady uznane przez sobór za podstawowe wymienia: fundamentalne uprawnienia człowieka, ekumenizm, sakramentalność i kolegialność episkopatu. Przy omawianiu ekumenizmu wskazuje na zróżnicowaną wspólnotę istniejącą wśród ochrzczonych. Wspólnota domaga się również i kolegium biskupów, które chociaż jest pojęciem teologicznym, musi jednak posiadać formę prawną. Następnie zastanawia się nad zagadnieniem nadrzędności norm soborowych w stosunku do późniejszych praw normatywnych przy kodyfikacji. Wraca tutaj do delikatnego problemu natury prawnej dyspozycji soborowych i chyba niesłusznie stwierdza, że brakuje w Kościele pewnej hierarchii źródeł, ponieważ dyspozycje soborowe powinno się umieścić na tym samym poziomie co prawodawstwo zwyczajne najwyższej władzy. Trzeba przecież zwrócić uwagę, że są również inne kryteria wartościowania norm nawet wydanych przez najwyższą władzę. Nie można stawiać na tym samym poziomie norm wydanych w oparciu o normy dogmatyczne, lub będące konkluzją bezpośrednią z nich wynikającą, czy też takich, które są bezpośrednim wyjaśnieniem prawa Bożego z innymi normami, będącymi tylko dyspozycją dyscyplinarną. Przedmiot zatem dyspozycji władzy najwyższej, jego bezpośredni fundament, musi być każdorazowo przy wartościowaniu uwzględniony. Są po-

nadto i inne kryteria wartościowaniu podawane przez „aprobowanych autorów”. Słusznie natomiast P. Gismondi zwraca uwagę na różny charakter poszczególnych dokumentów soborowych, który wprowadza dodatkowe wartościowanie tychże norm. Niewątpliwie Sobór zamierzał dać podstawowe wskazówki dla przyszłego prawodawstwa i należy się zgodzić z autorem, że nie jest rzeczą łatwą każdorazowe zastosowanie tych wytycznych do konkretnego sformułowania norm prawnych, jakie miały być wprowadzone do przyszłego kodeksu.

Warto z kolei zatrzymać się nad referatem Willy Onclin prof. z Lovanium na temat: Władza biskupów i zasada kolegialności. W części wprowadzającej omawia on fundament władzy biskupów i wspomina, że zasadniczym korzeniem ich władzy jest konsekracja. Zgodnie z Philipsem przyjmuje, że „communio” z innymi biskupami, szczególnie papieżem, jest warunkiem istotnym, ażeby konsekracja mogła wywołać swój skutek. Przez misję kanoniczną zaś władza ta jest zdeterminowana w sposób kanoniczny. W tym ujęciu zupełnie słusznie rozróżnia się elementy pochodzące bezpośrednio z prawa Bożego, od elementu wspólnoty oraz zdeterminowania prawnego, które pochodzą ze strony kościelnej.

Z kolei autor zajmuje się władzą biskupów w stosunku do całego Kościoła, o ile ją wykonują kolegialnie, a także władzy wykonywanej przez poszczególnych biskupów w Kościołach sobie powierzonych.

Wreszcie W. Onclin przechodzi do omówienia trzeciego punktu. Rozważa mianowicie granice władzy biskupów wpływające z władzy papieża nad całym Kościołem i funkcji kolegialną, które wykonuje razem z papieżem swą władzę nad całym Kościołem. Kolejnym ograniczeniem władzy biskupów są synody patriarchalne, prowincjonalne czy wreszcie konferencje biskupów czuwające nad dobrem Kościoła lokalnego. Korzystniej może byłoby, gdyby autor podkreślił funkcję służebną w wykonywaniu władzy zgodnie z wolą Chrystusa, ponieważ biskupi są pasterzami wewnątrz Kościoła, a nie ponad swoimi Kościołami.

Omówione dotychczas opracowania są doskonałym wprowadzeniem do następnego referatu Klause Mörsdorfa prof. Prawa Kanonicznego w Monachium pt.: „Autonomia Kościołów lokalnych”. Kościoły lokalne są częścią autonomiczną całego Kościoła, jednak nie w sensie pełnej niezależności. Wchodzą one bowiem w skład całego Kościoła, który jest zintegrowaniem wielu Kościołów lokalnych.

Z kolei następują inne opracowania. Wśród nich warto wyszczególnić przynajmniej niektóre, ciekawsze np.: Charles Lefebvre: Kapłani, diakoni i zakonnicy; Petro Lombardia: o laikacie; René Metz: Kościół katolicki i inne Kościoły, ich wzajemne relacje po Soborze Watykańskim II.

Warto zasygnalizować także artykuł Lorenza Spinelli: o wolności

religijnej w Kościele; Piotra Augustyna d'Avac: o stosunku Kościoła do państwa w nowym ujęciu soborowym. Pod koniec pierwszego tomu mamy dwa artykuły E. Graziani i L. de Luca o zagadnieniach małżeństwa w Kościele. Szczególnie warto zwrócić uwagę na artykuł de Luca: Kościół i społeczność małżeńska. Autor zwraca w nim uwagę na cały szereg nowych sformułowań i podkreśleń dokonanych przez sobór np.: większe niż dotychczas uwzględnienie elementów personalnych, jednakowej godności współmałżonków, a szczególnie społecznego charakteru małżeństwa będącego najmniejszą komórką w Kościele.

Podobnie Pio Ciprotti w artykule pt.: „Prawo karne w Kościele po soborze” stara się ująć i przedstawić zasadnicze wytyczne soborowe dotyczące reformy piątej księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego. Pierwsza część zawiera przypomnienie zasadniczego podejścia Kościoła do spraw karnych w systemie kanonicznym. Kara jest bowiem ostatecznością stosowaną wówczas, kiedy inne środki są niewystarczające. Następnie autor przechodzi do rzeczy nowych. Omawia projekt oddzielenia kanonicznego prawa karnego od zakresu wewnętrznego. Dalej porusza pewną decentralizację w wykonywaniu prawodawstwa w odniesieniu do prawa karnego, a także problemy fundamentalne jak: poszanowanie i ochronę uprawnień osoby ludzkiej, poszanowanie wolności religijnej oraz inne zagadnienia bardziej szczegółowe.

Druga część Aktów Kongresu to zbiór komunikatów. Jest ich aż 74, dlatego też trudno dać przegląd całościowy ich treści. Autorami tych komunikatów są niejednokrotnie znani i poważni naukowcy. Dotykają oni wielu żywotnych problemów okresu posoborowego. Dla pewnej orientacji warto wymienić przynajmniej niektóre tytuły. I tak np.: Juan Arrias — Podstawowa zasada reformy Prawa Kanonicznego, Jan Beyer — Laikat albo Lud Boży, Pier Giovanni Caron — Uczestniczenie laikatu we władzy nauczania kościelnego, Mario Condorelli — Wolność Kościoła i świeckość państwa we współczesnym nauczaniu kościelnym, Gregorio Delgado Del Rio — Kanoniczne rekursy administracyjne, Jose Angel Fernandez Arruty — Poczytalność winnego w karnym prawie kanonicznym, Carl Gerold Fürst — Jurysdykcja i wspólnota kościelna, Ginezio Mantuano — Definicja prawna małżeństwa w nauczaniu soborowym, Paulo Picozza — Obowiązek wychowania religijnego dzieci i wolność religijna, Luigi de Vannicelli — O uprawnieniu wolności w Kościele.

Jak widać z powyższych kilku przykładów, wachlarz zagadnień jest rozległy i bardzo bogaty. Wprawdzie nie ze wszystkimi sformułowaniami i opiniami można się zgodzić, jednakże skromne możliwości nie pozwalają na podjęcie tutaj dyskusji.

Całość trzypomowego dzieła wydana jest bardzo starannie. Oprócz spisu treści, w każdym tomie podano wykaz zasadniczych skrótów,

a także — co jest bardzo cenne i pomaga w korzystaniu z całości tak obszernego dzieła — bardzo starannie opracowano indeksy. Pierwszy z nich to — indeks źródeł i dokumentów, drugi — indeks imienny autorów, trzeci indeks analityczny i wreszcie indeks generalny całości. Korzystanie więc z tego obszernego opracowania pomimo przebogatej problematyki jest bardzo udogodnione i łatwo można znaleźć poszukiwaną treść. Całość zatem należy ocenić bardzo pozytywnie i warto zaznaczyć, że jest to publikacja, która powinna się znaleźć nie tylko w bibliotekach zakładowych Wydziałów Prawa Kanonicznego, ale również przy wszystkich katedrach tego prawa, jak i w bibliotekach prywatnych poszczególnych profesorów.

Marian Żurowski

Valentín Ramallo S. J.: El derecho y el misterio de la Iglesia, Roma 1972, wyd. Università Gregoriana, s. XV, 473 (cena 8.000 Lirów).

Ze względu na istniejącą w obecnych czasach pewną tendencję antyjurystyczną w Kościele oraz na aktualne posoborowe przemiany i reformę prawa kanonicznego, autor zajmuje się problemem prawa oraz misterium Kościoła. Pierwszą racją skłaniającą go do tego jest w dużej mierze brak pewnych prac monograficznych dogłębnych i metodologicznie poprawnych, które by problem prawa w Kościele rozważały i równocześnie zachowały pełny charakter prawny i kościelny.

Drugą racją, która skłoniła autora do podjęcia tych badań, jest konieczność rozróżnienia między „cywilistycznym” pojęciem prawa opierającym się na innych założeniach. W Kościele nie może być mowy o tego rodzaju pozytywnym podejściu do prawa, jak to często ma miejsce w prawie państwowym. Inne bowiem założenia teoretyczne i podstawowe wchodzą tu w grę.

Trzecią rację stanowi mało uwzględniany przez wolenników antyjurystyki i praktycyzmu w Kościele fakt, że Kościół będąc instytucją zbawczą i sakramentalną jest organizmem żywym w historii ludzkiej. Dlatego trzeba dobrze rozróżniać elementy prawne, moralne i teologiczne. Nie można ich jednak postawić na tej samej płaszczyźnie, gdyż prawo w Kościele musi mieć odpowiedni fundament teologiczny, przez co nie przestaje być jednak prawem. Autor zamierza dać przyczynek do konkretyzacji metody specyficznej dla prawa kanonicznego i przez to do teorii generalnej prawa w Kościele. O tych racjach wspomina on we wprowadzeniu do dzieła.

W pierwszym rozdziale stara się wyjaśnić, co rozumie przez misterium Kościoła, które jego zdaniem jest określeniem analogicznym.